

Yalınkat Ana

Yusuf Mesut KİLCİ

İkinci Dünya Savaşı yılları; Almanya komşusu olan ülkeleri tek tek işgal ediyor. Norveç, Danimarka, Belçika, Fransa, Finlandiya... Cephe genişliyor. Romanya ve Alman ordusu Balkanlarda. Hedef Rusya. Türkiye savaşın dışında kalmak için büyük uğraş veriyor. Halk güç durumunda zaten yoksul halk, hayat şartları iyice zorlaşıyor. Un, gaz yağı, şeker, yağ ekmek gibi temel gıda maddelerini temin etmek zor. Karne dönemi; ekmeğin, şekerin, gaz yağının nüfus başına karne ile dağıtıldığı günler...

Sekiz bin nüfuslu Anadolu'nun küçük bir kasabasında yeni bir gün başlıyor. Kaldırımları küçük Arnavut taşlarıyla döşeli, dar sokakları; öyle dar ki birbirine yakın cumbalı evleri sokaktan geçerken gökyüzü neredeyse görülmeyecek. Kasabaya uzaktan bakınca siyah, volkanik bir dağ eteğinde güneye doğru uzanan düzlüğe kadar tarihi bir mekân. Kasaba halkı granitten oluşan bu dağ silsilesinin en yüksekini Yazıcıoğlu diye isimlendirir. Orhanların evi önünde kasabanın büyükbaş hayvanları toplanmaya başladı. Ese Amca gün doğmadan meydanlıkta yerini almıştı bile. Ese Amca her gün erkenden bu meydana gelir, hayvanların sağa, sola dağılmasına engel olurdu. Ese Amca kırk beş yaşlarında zayıf, esmer tenli, biraz kamburca idi. Kasketi ve takım elbisesi ile dikkat çekerdi. Kasketi genişçe, arkadan öne doğru kenarları terden dolayı Ege bölgemizin kıyıları gibi harita görüntüsü verirdi. Ayakabıları büyükçe, yürürken alışkanlığından ayaklarını sürürdü. Herkes tarafından gelişi, gidişi bilinirdi. Eski de olsa her gün yelekli takım elbise giyer, yeleşinin cebinden köstekli saati eksik etmezdi. İşte bak, yine yeleşin cebinden köstekli saatini çıkarttı, kontrol etti. Çok dakikti, hiç vazifesini aksatmazdı. Sabahları vaktinde kasabanın hayvanlarını toplar, meraya götürür, doyurduktan sonra akşam ezanına yakın kasabaya geri getirirdi. Artık hayvanların meydandan ayrılma vakti gelmişti. Ese Amca bulunduğu yerden çekilir çekilmez, hayvanlar tombak kaya yönüne kasabanın otağına yöneldi.

Meydan boşaldıktan sonra, ellerinde eski galvaniz kovalar, gaz tenekeleri mahallenin kadınları, kızları belirdi. Her gün yaptıkları işi yapıyorlardı. Hayvanların bıraktıkları gübreleri topluyor, evlerine götürerek tezек yapıyor, her zaman ocakta yemek pişirme, çamaşır yıkamada kışın sobada ısınmada kullanıyorlardı. Gübre

toplayan kasabanın yoksul insanlarıydı. O yıllarda yoksul insanlar sadece gübre toplamıyorlardı. Yaz günlerinde tarlalardan ayrık otu, geven kırlardan sığırkuyruğu, piren otu ve hayvanların yemediği saman artıkları sayvan denilen kapalı yerlerde biriktirildi. Bunlar fırınlarda, tandırlarda ekmek pişirmede ve güzün bağ bozumunda pekmez kaynatmada vazgeçilmez yakıtı.

Yalınkat Ana topladıkları gübreleri bir yığın hâline getirdi. Eski, yamalı telis çuvaldan biraz saman artığını ilave etti. Bakır helkelerle Demirci çeşmesinden getirdiği buz gibi suyu gübre yığınına döktü. Kendisine Ayşe ve Hatice de yardım ediyordu. Ayşe yedi yaşlarında öksüz bir kızdı. Hatice ise ondan birkaç yaş büyük ve yetimdi. Ayşe;

– Yalınkat Ana ben gübreleri çiğneyebilirim. Hatice;

– Ben de duvara yapıştırabilirim diye ekledi. Yalınkat Ana kafasını bir öne, bir arkaya eğerek beden diliyle kızların teklifine evet cevabını verdi. Bu iş bölümünden sonra Yalınkat Ana çiğnenmiş kıvama gelmiş gübreleri küçük çocuk başı büyüklüğünde yuvarlıyor, Hatice evin güney duvarına aşağıdan yukarıya doğru yapıştırıyordu. Ahmet’in duvardan söktüğü tezekleri diğer çocuklar düşürmeden kırmadan sayvana taşıyor, istif ediyordu.

Yalınkat Ana kırk yaşlarında, orta boylu, zayıfça, nur yüzlü giyimine kuşamına titiz bir Osmanlı hanımdı. Genç yaşlarda eşini İstiklal Harbi’nde şehit vermişti, bir daha da evlenmemişti. Yalınkat Ana’nın yanında genel olarak sekiz, on çocuk barınır. Ahmet hariç diğer çocukların gerçek annesi değildi. Bunlar kasabanın çeşitli köylerinden öksüz, yetim fakir çocuklardı. Yalınkat Ana bu çocuklar gibi onlarcasını yanında barındırmış, kimini ortaokulda, kimini sanat okulunda kasaba halkının yardımı ve kendi imkânlarıyla okutarak meslek sahibi yapmıştı. Belli yaşlardan sonra yuvadan ayrılan çocuklar kendi yeni yuvalarını kurmuşlardı.

Evde sabah işleri tamamlanmıştı, biraz soluklanmak için Yalınkat Ana yörümdeki makatın üzerine oturmuştu. Evdeki genç kızlara işlerini getirmelerini söyledi. Rukiye satı çorabını, Güzide yünden ördüğü eldivenini, Hacer kanaviçesini aldı, koşarak makatın önünde diz çöküp çaput palanın üzerinde saf tuttular. Yalınkat ana genç kızların işlerini tek, tek titizlikle kontrol etti.

– Rukiye çorabın tabanı olmamış, dimi eksik, iyi say, taban büzük duruyor, bak! dedi. Rukiye başını önüne eğdi, “pekiyi düzeltirim anne” diye alçak sesle cevap verdi. Yalınkat Ana Güzide’ye döndü.

– Aferin Güzide eldivenlerin pek güzel oluyor. Ne güzel motifler, kırmızı, sarı, mavi renkler cıvı, cıvı. Çarşamba gününe kadar yetiştirelim, eldiven, çorap alıcılara satalım dedi. O anda gözü Hacer’in kanaviçesindeydi.

– Hacer çiçeğin yaprağını biraz daha büyük yapsan model daha güzel durmaz mı? diye sordu. Kızlar Yalınkat Ana'ya itiraz etmiyor, dediklerini harfiyen yerine getiriyorlardı. Onu çok seviyor, ona saygı gösteriyorlardı. Vakit öğleye doğru yaklaşmıştı ki bahçe kapısının tokmağı vurmaya başladı. Bahçe kapısı ahşap, iki kanatlı, yüksekçe idi. Kapının bir kanadı sabit, diğer kanadı günlük işler için açılır, kapanırdı. Yörede bu kapılara borda denir. Kanadın birinde büyükçe güneş figürünü hatırlatan bakırımsı bir tokmak vardı. Kapı tokmağı vurulmaya bir başladı mı evin her tarafından duyulurdu. Ahmet koşarak kapıya yöneldi. Evdekilerden dış kapıyı ya Yalınkat Ana veya evin tek erkek çocuğu Ahmet açardı. Ahmet kapıyı açtı ve seslendi.

– Anne gelen Onbaşı İsmail ağabey, karakolun çamaşırlarını getirmiş...

Yalınkat Ana oturduğu makattan doğruldu, çarını düzeltti, kılık kıyafetine çekidüzen vererek kapıya doğru yürüdü.

– Hoş geldin oğlum İsmail, çamaşırlarınız çok mu, temizlerinizi geri ne zaman alabilirsiniz? dedi.

Onbaşı İsmail hoş bulduk anne, nasılsınız? İnşallah sağlık ve afiyet içinde-sinizdir, bugün günlerden pazartesi, perşembeye gelsem olmaz mı? dedi. İki erle getirdiği çamaşırları borda kapının arkasına bıraktı. Belli ki öksüzler evinde yarın çamaşır günüydü. Yalınkat Ana genç kızların en büyüğüne seslendi; – Rukiye kızım yarın kazanı kurup, esvaplarımızı ve esgerlerin esvaplarını bir güzel yıkayalım. Bu bütün ev halkının iç çamaşırları; genellikle yetişkinler vücudun üst kısmına göynek, alt kısmına tuman denilen uzunca, pamuklu beyaz, Sümer kumaşından iç çamaşırı giyerdi. Yorgan, yastık kılıfları, yatak çarşafı çamaşır adına ne varsa yıkanacak demektir. Bir gün öncesinden hazırlıklar yapıldı. Yalınkat Ebe, büyük kızlar sabah namazını kılar kılmaz bahçeye kalın demirden sac ayağının üzerine kocaman bakır kazanı oturtular ve içini helkelerle mahalle çeşmesinden taşıdıkları buz gibi suyla doldurdular. Kazanın altını tezek ve odunla bir güzel kaladılar.

Kazandaki su ısınmaya kadar akşamdan ıslatılmış; gök çamaşır alta, beyaz çamaşırları üste gelecek şekilde esvap taşının üzerine kat kat döşediler. Her katın arasına bolca çamaşır kili serptiler. Ucu dikdörtgen prizması, çatı hâline sokulmuş saplı, tahtadan yapılmış tokaçlarla çamaşırları tokaçlamaya başladılar. Birden fazla tokaç sesi uzaklardan kulağa müzik ritmi gibi geliyordu. Pat, pat, pata, pat, pat, pata pat... Kazanda ılımaya başlayan kokulu sabun ve killi suyu arada bir esvapların üzerine boca ediyorlardı.

Çamaşır yıkandığı gün küçük büyük evde herkese görevler düşerdi. Kimi kazanı, helkeyi, maşrapayı, sac ayağını getirir götürür, kimi kazanın altındaki ateşi

avevlendirir, kimi ateşin közündeki mevsimine göre patates, patlıcan gibi sebzeleri közler ögle yemeğini hazırlardı. Kimi yıkanmış çamaşırları urgan ipine taşır, kimi bunları ipe serer, kimi kuruyan çamaşırları toplar, cinsine göre katlar, dürerdi. Yalınkat Ana bu çamaşırların katlarına fesleğen gibi kurutulmuş çiçek yapraklarını serpti mi çamaşırlar mis gibi kokardı. Gün batarken evde çamaşır yıkama işi sona erdi. Büyük, küçükte tatlı bir yorgunluk ama herkes görevini yerine getirmenin mutluluğunu tadıyor.

Yalınkat Ana mahalle çeşmesinin oluşunda boşa akan suyu küçük bir kanalla evin bahçesine almıştı. Uzun yıllar bahçede sebze yetiştiriyordu. Bahçeye girdiğinizde karşınızda işte; domates, biber, patlıcan fideleri, fasulye, tere, taze soğan ve mısırlar. Zerdali, armut, erik, kiraz, vişne, dut gibi meyve ağaçları...

Yalınkat Ana'nın evi tek katlı, cümle odası, kiler ve iki küçük odadan müteşekkil, toprak damlı, kerpiçten bahçeli bir evdi. Avluyu yüksekçe, kalın, taş bir duvar çevirirdi. Sokaktan evin bahçesini görmek mümkün olmazdı. Evlere dışarıdan baktığınızda içinde oturanların sosyoekonomik yapıları hakkında tahminde bulunabilirdiniz. Kasabada toprak damlı evlerin sayısı çoktu. İsmine vay vay çanağı denilen kiremitli yapılar da vardı. Bu yapılar hükümet konağı, okul gibi resmî binalar ve kasabada zengin, hatırı sayılır ailelerin evleriydi. Toprak damlı evlerin bakımı farklı, zahmetli idi. Yağmur yağınca çatının akmaması için killi, çorak toprak dama bir güzel serilir. Silindirik şekilde taşın iki tarafından göbeğindeki çukurlara sıkıştırılmış, özel ağaçlara bağlanan ipler sayesinde ekseninde dönen ismine yuvak adı verilen aletle damdaki toprak pekiştirilirdi. Yağan yağmur ağaç çörtlenlerden akar giderdi.

Günlerden perşembe, sabahın ilk saatleri Yalınkat Ana'nın evi önünde askerler; temiz çamaşırlarını almaya gelmişler. Bugün askerlerin başında Mülazım Abdurrahman Bey var. Mülazım Abdurrahman Bey uzun boylu, esmer tenli, gözleri çakmak çakmak güler yüzlü ve disiplinli bir askerdi. Çalışkan, ast, üstleri ve kasaba halkı tarafından sevilen, saygı gösterilen biriydi. Askerler sokakta Muallim Şükrü Efendi ile karşılaştılar. Selam ve hâl hatır sorma faslından sonra Muallim Şükrü Efendi, Mülazım Abdurrahman Bey'e dönerek;

– Kumandan Bey evladım; bu Alman Harbi ne zaman nihayet bulacak, büyüklerimiz iyisini düşünür, inşallah sonumuz hayırlı olur. dedi. Mülazım Abdurrahman Bey;

– Üstadım; Avrupa'nın merkezinde başlayıp, süratle doğu ve batı istikametinde yayılma eğilimi gösteren harp karşısında, Türkiye her türlü tedbirleri almaktadır. Harp eden tarafların baskılarına rağmen tarafsız ve harp dışı kalma kararı kesindir. Lakin askeri hazırlıklarını, müdafaa gücünü arttırmaya da önem vermektedir, diye cevap verdi.

Yalınkat Ana'nın evinde günler böyle gelip, geçiyordu. Yalınkat Ana ve öksüzler kimi zaman, çamaşır yıkıyor, kimi gün mercimek çapası, zıra yolması gibi tarla işlerinde çalışıyorlardı.

Günlerden bir gün, ikinci vakti; Yalınkat Ana'nın evinin önünde aşırı bir kalabalık toplanmıştı. Ekmek pişirilen fırın evinin bacasından sokağı kaplayan kesif bir duman yükseliyordu. Komşulardan bazıları kapıyı kırarcasına tokmaklıyorlardı. Fakat içeriden hiç kimse ses vermiyor, kapıyı da açmıyorlardı. Mahallenin sevilen sayılan kişisi Abdurrezzak amca ikinci namazını eda için Camii Kebire gidiyordu. Koşarak evin önündeki kalabalığa yaklaştı. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Evde kimse yok mu? Dumandan boğuldular mı? Niçin kapı açılmıyor? Gibi soruları bir birine sorup duruyor, olumlu olumsuz yorumlar yapıyorlardı. Abdurrezzak amca durumu müşahede ettikten sonra halkı sakinleştirdi. Orhan'a dönerek;

– Koş evinizden büyükçe bir merdiven getir diye yüksek sesle bağırdı.

Orhan ağabeyi Muhittin'in yardımıyla tahtadan yapılmış uzunca merdiveni getirdi. Orada bulunan yetişkinler yardımıyla Yalınkat Ana'nın bahçe duvarına dayadılar. Abdurrezzak amca ve gençlerden birkaç kişi duvarın üzerine çıktı. Merdiveni dışarıdan birlikte çekerek, duvarın içine dayadılar. Avluya indiler, fırın evine yöneldiler. Avluda, fırın evi de dumandan göz, gözü görmüyordu. Fırın evinin içindeki manzara daha dehşetliydi. Yalınkat Ana tandırın başında, toprak sacın üzerinde hayvanlara yem olarak verilen kepekten yaptığı şibit denilen sözde ekmekleri pişirmeye çalışıyor, yaş ayrık otu, gevenden oluşan saçkı ile tandırın altını alevlendirmeye çalışıyordu. Tandırın kenarında irili, ufaklı sekiz on öksüz çocuk şibitlerin pişmesini bekliyordu.

Abdurrezzak amca bir ara dumandan Yalınkat Ana'yı seçerek;

– Yalınkat bacı bu zamandır komşular kapıyı çalışıyor. Niçin ses vermiyorsunuz, niçin kapıyı açmıyorsunuz? diye sordu. Dumandan gözleri yaşaran Yalınkat Ana, gözlerini silerek;

– Ey komşular! Bu çocuklar günlerdir aç, ekmek vesikayınan, evde ne un var, ne de yağ: kepekten yaptığım şibitleri eldeki imkânlarla pişirmeye çalışıyorum. Kapıyı açıp da, bu durumumuzu Ümmet- i Muhammed'e ilan mı etseydim? dedi. Abdurrezzak amca mahcup oldu. Bu soruları sorduğuna bin pişman, mahallede kimsesiz, kimi öksüz, kimi yetim çocukları düşünemediğinden hayıflandı, üzüldü. Koşarak evden ayrıldı. Biraz sonra sırtında yarım çuval un, elinde bir tas şırlan yağ denilen haşhaş yağı ile misali geri döndü.